BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING DIDAKTIK IJODKORLIGINI DIAGNOSTIKA QILISH VA REFLEKSIV BAHOLASH METODIKASI

Shabbazova Nodira Xamzayevna
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24134044***

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning didaktik ijodkorligini diagnostika qilish hamda refleksiv baholashning nazariy-metodologik asoslari yoritiladi. Didaktik ijodkorlikni aniqlashda kreativ fikrlash, metodik asoslanganlik, amaliy faoliyat va refleksiv tahlil ko‘rsatkichlarining o‘zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Talabalarning individual ijodiy salohiyatini aniqlash, didaktik ishlanmalarini baholash va pedagogik faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi diagnostik vositalar tizimi taklif etiladi. Shuningdek, pedagogik keyslar, ijodiy topshiriqlar, portfolio, o‘z-o‘zini baholash va ekspert tahlili asosida diagnostika hamda refleksiya jarayonlarini o‘zaro bog‘lash imkoniyatlari ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *didaktik ijodkorlik, pedagogik diagnostika, refleksiv baholash, kreativ tafakkur, pedagogik keys, portfolio, kasbiy kompetensiya, diagnostik mezon, metodik faoliyat.*

KIRISH

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini baholashda nazariy bilimlarning hajmi bilan bir qatorda, mazkur bilimlardan amaliy pedagogik vaziyatlarda mustaqil va ijodiy foydalanish qobiliyatini aniqlash muhim hisoblanadi.

Ayniqsa, didaktik ijodkorlik talabaning o‘quv jarayonini loyihalashtirish, mavjud metodlarni muayyan ta’limiy vazifalarga moslashtirish, original o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish va pedagogik muammolarni hal etishga oid kompetensiyalarida namoyon bo‘ladi.

Mazkur kompetensiyani baholashda faqat standart test sinovlariga tayanish uning barcha tarkibiy jihatlarini aniqlash uchun yetarli bo‘lmasligi mumkin. Chunki talabaning ijodiy salohiyati ko‘pincha amaliy faoliyat, muammoli vaziyatni tahlil qilish, mustaqil metodik qaror qabul qilish va o‘z faoliyati natijalarini qayta ko‘rib chiqish jarayonlarida yuzaga chiqadi.

Shu sababli didaktik ijodkorlikni rivojlantirish bilan uning diagnostikasi va refleksiv baholash mexanizmlarini uzviy bog‘lash dolzarb ilmiy-metodik vazifa sifatida qaraladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Didaktik ijodkorlik diagnostikasining nazariy asoslarini belgilashda kreativ tafakkur, refleksiv faoliyat va formativ baholashga oid ilmiy yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

E.P. Torrancening kreativ tafakkurni baholashga oid tadqiqotlarida fikrlar ravonligi, moslashuvchanligi, originalligi va ishlab chiqilganlik darajasiga e’tibor qaratiladi [1]. Mazkur ko‘rsatkichlar pedagogik faoliyat mazmuniga moslashtirilganda talabaning muqobil didaktik yechimlar ishlab chiqishi, o‘quv materiallarini yangi shaklda ifodalashi va ijodiy g‘oyalarini takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi.

D.A. Schönning refleksiv amaliyot konsepsiyasida mutaxassisning kasbiy faoliyat davomida va faoliyatdan keyin o‘z qarorlarini tahlil qilishi, ularning asoslarini qayta ko‘rib chiqishi hamda muqobil yechimlarni izlashining ahamiyati ochib beriladi [2].

J. Hattie va H. Timperley tomonidan qayta aloqaning ta’limiy imkoniyatlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotda baholash axborotining o‘quv maqsadi, mavjud natija va keyingi takomillashtirish yo‘nalishlari bilan bog‘liq jihatlari tahlil qilingan [3].

Ushbu nazariy qarashlar didaktik ijodkorlikni faqat yakuniy mahsulot sifatida emas, balki uzluksiz rivojlanuvchi kasbiy kompetensiya sifatida baholash zaruratini asoslashga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada nazariy tahlil, qiyosiy o‘rganish, pedagogik modellashtirish, diagnostik yondashuv va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Didaktik ijodkorlikni baholashning asosiy metodologik tamoyili talabaning ijodiy faoliyatini bir nechta o‘zaro bog‘liq mezonlar asosida o‘rganishdan iborat.

Bunda diagnostika jarayoni talabaning faqat mavjud bilim va ko‘nikmalarini qayd etish bilan cheklanmay, uning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash va keyingi metodik faoliyatini rejalashtirish uchun asos yaratishi nazarda tutiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy umumlashtirish asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning didaktik ijodkorligini baholash uchun beshta asosiy mezondan foydalanish taklif etiladi.

1. Kreativlik mezoni. Talabaning bir pedagogik muammoga turli yechimlar taklif etishi, mavjud o‘quv materiallarini yangicha shaklda talqin qilishi va mustaqil didaktik g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatini tavsiflaydi.

2. Innovatsionlik mezoni. Ta’lim metodlari, pedagogik texnologiyalar va didaktik vositalardan yangi pedagogik vaziyatlarga mos holda foydalanish, o‘quv jarayonini takomillashtirishga oid muqobil yondashuvlarni taklif etish ko‘nikmalarini qamrab oladi.

3. Metodik asoslanganlik mezoni. Talaba tomonidan tanlangan pedagogik yechimning o‘quv maqsadlariga mosligi, didaktik tamoyillarga muvofiqligi, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi bilan belgilanadi.

4. Amaliy qo‘llanish imkoniyati mezoni. Yaralgan didaktik ishlanmaning real ta’lim sharoitida foydalanishga mosligi, uni amalga oshirish uchun zarur resurslarning mavjudligi va pedagogik vazifalarni bajarishga yo‘naltirilganligini baholashga xizmat qiladi.

5. Refleksivlik mezoni. Talabaning o‘z pedagogik qarorlarini asoslay olishi, faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlashi, muqobil metodik yechimlarni izlash va keyingi faoliyatini ongli ravishda takomillashtirish qobiliyatini ifodalaydi.

Mazkur mezonlarni amaliy diagnostikaga tatbiq etishda quyidagi vositalarni birgalikda qo‘llash mumkin.

Pedagogik keyslar. Talabaga muammoli o‘quv vaziyati taqdim etilib, undan vaziyatning sabablarini aniqlash, bir nechta pedagogik yechimlarni taklif qilish va tanlangan variantni metodik jihatdan asoslash talab etiladi.

Ijodiy-didaktik topshiriqlar. Talabaga muayyan mavzu asosida original o‘quv topshirig‘i, interfaol mashg‘ulot ishlanmasi yoki raqamli didaktik resurs ishlab chiqish vazifasi beriladi.

Portfolio tahlili. Talabaning turli bosqichlarda yaratgan didaktik ishlanmalari, pedagogik loyihalari, metodik tahlillari va refleksiv yozuvlari tizimli ravishda o‘rganiladi.

O‘z-o‘zini baholash. Talaba bajarilgan topshiriqning maqsadi, qo‘llanilgan metodlar, erishilgan natijalar va mavjud kamchiliklar haqida mustaqil xulosa chiqaradi.

Ekspert baholash. Oliy ta’lim o‘qituvchilari va amaliyotchi pedagoglar talaba yaratgan didaktik mahsulotni oldindan ishlab chiqilgan mezonlar asosida tahlil qiladi.

Diagnostika jarayonida mazkur vositalarni uyg‘unlashtirish talabaning kreativ qobiliyatlari bilan bir qatorda uning metodik tayyorgarligi, amaliy faoliyatga moslashuvchanligi va refleksiv kompetensiyalarini o‘rganish imkoniyatini kengaytiradi.

REFLEKSIV BAHOLASHNI TASHKIL ETISH

Didaktik ijodkorlikni rivojlantirishda refleksiv baholash diagnostikaning yakuniy bosqichi sifatida emas, balki doimiy pedagogik mexanizm sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

Refleksiv faoliyat davomida talaba o‘zining didaktik ishlanmasini tahlil qiladi, tanlangan pedagogik yechimning afzalliklari va cheklovlarini aniqlaydi hamda uni takomillashtirish yo‘llarini belgilaydi.

Buning uchun quyidagi refleksiv savollardan foydalanish mumkin:

1. Ishlab chiqilgan didaktik topshiriq qanday pedagogik muammoni hal etishga yo‘naltirilgan?
2. Tanlangan metodning boshqa yondashuvlardan afzalligi nimada?
3. Mazkur ishlanma o‘quvchilarning individual xususiyatlariga qay darajada moslashtirilgan?
4. Amaliy faoliyat davomida qanday qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin?
5. Topshiriqning pedagogik natijadorligini oshirish uchun qanday o‘zgartirishlar kiritish zarur?

Ushbu savollar talabalarning o‘z faoliyatini tanqidiy baholashi va pedagogik qarorlarni ilmiy-metodik jihatdan asoslash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

MUHOKAMA

Didaktik ijodkorlik diagnostikasida asosiy metodologik muammolardan biri kreativlikning umumiy psixologik ko‘rsatkichlari bilan pedagogik faoliyat natijalarini baholash mezonlari o‘rtasidagi farqni aniqlashdir.

Masalan, talaba tomonidan ilgari surilgan original g‘oya ijodkorlikning namoyon bo‘lishi sifatida baholanishi mumkin. Biroq uning didaktik jihatdan samarali ekanligini aniqlash uchun g‘oyaning o‘quv maqsadlariga mosligi, metodik asoslanganligi va amaliy qo‘llanish imkoniyati ham tekshirilishi lozim.

Shuningdek, baholash natijalarining ishonchliligini oshirish uchun mezonlar mazmunini aniqlashtirish, ekspertlar uchun yagona baholash yo‘riqnomasini ishlab chiqish va diagnostik vositalarni dastlabki sinovdan o‘tkazish zarur.

Baholash mezonlari va refleksiv faoliyatning o‘zaro uyg‘unligi talabalarning mavjud tayyorgarlik holatini aniqlash bilan birga, keyingi kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkoniyatini yaratadi.

XULOSA

Bo‘lajak o‘qituvchilarning didaktik ijodkorligini diagnostika qilish va refleksiv baholash ko‘p komponentli pedagogik jarayon hisoblanadi.

Nazariy tahlil asosida kreativlik, innovatsionlik, metodik asoslanganlik, amaliy qo‘llanish imkoniyati va refleksivlik mezonlarining o‘zaro aloqadorligi aniqlandi.

Pedagogik keyslar, ijodiy topshiriqlar, portfolio, o‘z-o‘zini baholash va ekspert tahlilini uyg‘unlashtirish talabalarning didaktik ijodkorlikka oid individual xususiyatlarini kompleks o‘rganishga xizmat qilishi mumkin.

Taklif etilgan yondashuvning asosiy metodologik jihati diagnostika natijalarini refleksiv faoliyat bilan bog‘lash orqali baholashni faqat nazorat vositasi sifatida emas, balki kasbiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik mexanizm sifatida tashkil etishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual*. – Lexington, MA: Personnel Press, 1974.

2. Schön D.A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. – New York: Basic Books, 1983.

3. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // *Review of Educational Research*. – 2007. – Vol. 77. – № 1. – P. 81–112. – DOI: 10.3102/003465430298487.